

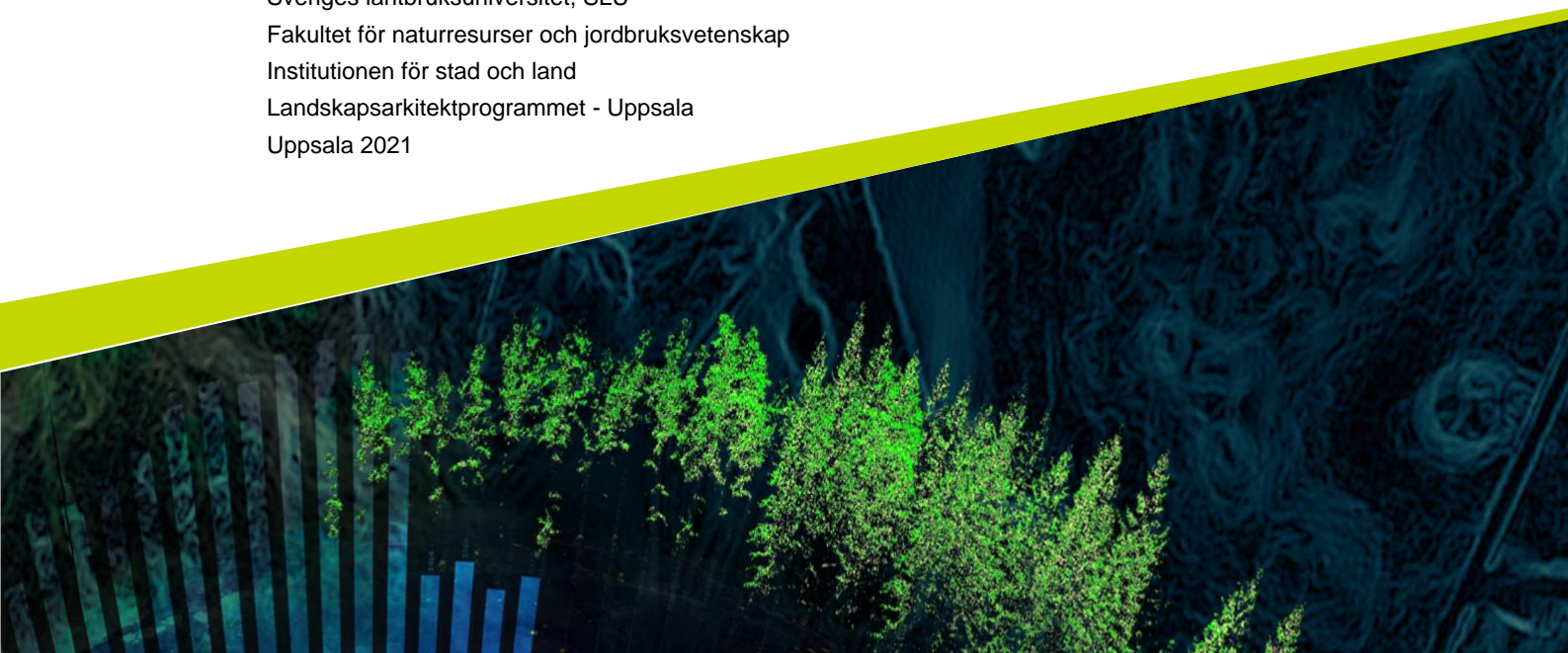
Brottsprevention genom fysisk design

– en studie av ett utegyms trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter

Preventing crime through environmental design – a study of the safety and crime preventing qualities of an outdoor gym

Stina Hjertén och Tove Tham

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Brottsprevention genom fysisk design– en studie av ett utegyms trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter

Preventing crime through environmental design – a study of the safety and crime preventing qualities of an outdoor gym

Stina Hjertén och Tove Tham

Handledare: Anna Persson, SLU, Institutionen för stad och land

Examinator: Viveka Hoff, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Upphovsrätt: Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: fysisk planering, brottsförebyggande, trygghet, situationell prevention, utegym, utsatta områden, CPTED, Eyes on the street

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, vi ger härmed vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, vi ger inte vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Människans behov av interaktion i stadens offentliga rum förutsätter att den offentliga miljön är trygg och säker att vistas i. Ett område som upplevs otryggt kan leda till frånvaro av användare, vilket kan bidra till ytterligare otrygghet i området. Den här uppsatsen avser att undersöka hur ett litet tillägg i den offentliga miljön kan få trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter i ett särskilt utsatt område. Tillägget preciseras som ett utegym med placering inom Gottsunda-/Valsätra i Uppsala. För att uppfylla syftet används två teorier med utgångspunkt i platsens betydelse för brottsförebyggande arbete, CPTED och ”Eyes on the street”. Teorierna bygger på möjligheten att stärka platsens övervakning, framtoning och aktivitet samt invånarnas känsla av ansvar för platsen. De förespråkar naturlig övervakning genom aktivering av plats, med målet att skapa förutsättningar för en utemiljö som attraherar besökare. Teorierna används som underlag till en intervjustudie, vilken genom analys visar hur brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter kan uppnås genom att placering och utformning av ett tillägg anpassas efter platsens förutsättningar och invånarnas önskemål. Genom samarbete vid planering och förvaltning av tillägget kan tryggheten öka genom ökade flöden och naturlig övervakning.

Nyckelord: fysisk planering, brottsförebyggande, trygghet, situationell prevention, utegym, utsatta områden, CPTED, Eyes on the street

Abstract

Man's need for interaction in the city's public spaces presupposes that the public environment is safe and secure to use. An area that is perceived as unsafe can lead to the absence of users, which may contribute to further insecurity in that area. The present thesis aims to investigate how a small addition in the public outdoor environment might generate safety and crime preventing effects in an especially vulnerable area. The addition is defined as an outdoor gym located within Gottsunda/Valsätra in Uppsala. To fulfill the purpose, the two theories CPTED and "Eyes on the street" are used. The theories are based on the importance of the location in crime preventing work and the possibility to increase surveillance, image and activity, together with the citizen's sense of responsibility towards the place. They advocate natural surveillance through activation of the place, with the goal to create an attractive outdoor environment. The theories are used as a base in an interview study, which shows how safety and crime preventing effects can be reached through a placement and design that is adapted to the conditions of the place and the requests of the inhabitants. Through cooperation in planning and

managing the addition, safety can be increased through increased flows and natural surveillance.

Keywords: spatial planning, crime prevention, safety, situational prevention, outdoor gym, vulnerable areas, CPTED, Eyes on the street

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1. Syfte	10
1.2. Avgränsning	10
2. Bakgrund	11
2.1. Människans behov av offentlig utemiljö	11
2.2. Platsbaserat brottsförebyggande arbete	12
2.3. Hot spots och rutinaktivitetsteorin	13
2.4. Beprövade åtgärder i fysiska planering.....	13
2.5. Trygghetsarbete i Gottsunda/Valsätra	14
3. Metod	15
4. Teorier	16
4.1. Crime Prevention Through Environmental Design	16
4.2. Eyes on the street	18
5. Redovisning av intervjusvar	19
5.1. Intervju med Martin Gunér, områdespolis och gruppchef	19
5.2. Intervju med Örjan Trapp, projektledare på Uppsala kommun	20
5.3. Intervju med Anna Lennartsson, landskapsarkitekt på Uppsala kommun.....	21
6. Analys och resultat	24
6.1. Det brottsförebyggande arbetet börjar i planeringsprocessen.....	24
6.2. Trygghetsskapande placering av utegym i Gottsunda.....	25
6.2.1. Placering enligt hot spots	25
6.2.2. Placering enligt flöden	26
6.2.3. Placering som metod för att knyta samman områden	26
6.3. Utformning av utegym med trygghet och brottsprevention i fokus	27
6.3.1. Utegyms storlek och utrustning	27
6.3.2. Val av material	28
6.3.3. Kompletterande tillägg till utegymmet	29
6.3.4. Vikten av förvaltning för platsens image	29
7. Diskussion	31

7.1.	Resultat: om samarbete, häng och att knyta samman områden	31
7.2.	Brottsförebyggande tillägg ur ett större perspektiv	32
7.3.	Metodkritik	33
8.	Slutsatser	35
	Tack!	39
	Bilaga 1	40

1. Inledning

Människans behov av interaktion, kopplat till den urbana utemiljön, kan främjas genom medveten och väl planerad utformning av stadens offentliga rum. Matsuoka och Kaplan (2008) beskriver hur väl utformade miljöer kan främja integrering, samhörighet och gemenskap, samt hur offentliga samlingsplatser kan förstärka en plats' identitet. Att människan ska kunna tillgodogöra sig den offentliga miljön är beroende av att den är trygg att använda och vistas i. Ett av de globala hållbarhetsmålen till 2030 är att skapa inkluderande och säkra hållbara städer (UNDP 2021). Trygga och säkra offentliga miljöer är grundläggande för den hållbara utvecklingen och för möjligheten till hållbara mänskliga liv, för nuvarande och kommande generationer (Lim et. al. 2020).

”Det är en demokratisk rättighet att kunna vistas i det offentliga rummet och i sin närmiljö utan att bli utsatt för brott. Det finns flera faktorer som påverkar tryggheten och risken för att bli utsatt för brott, bland annat den byggda miljöns utformning” (Boverket 2019).

Boverket (2019) understryker betydelsen av den byggda miljöns utformning när det gäller att generera trygga och säkra offentliga miljöer. Det finns ett flertal teorier som visar på samband mellan fysisk planering och förebyggande av brottslighet, vilka behandlar sambandet ur olika perspektiv men med utgångspunkt i *situationell prevention*: att en miljö genom dess utformning kan förhindra skapandet av brottsfall (Jacobs 1961; Cohen & Felson 1979; Chainey & Ratcliffe 2005; Carmona et. al. 2010; Crowe & Fennelly 2013).

Vid utveckling av en redan otrygg miljö bör fokus ligga på att rusta upp och förstärka den befintliga miljön. I utsatta områden, där problematik med kriminalitet har inverkan på lokalsamhället, är det högst aktuellt att vid utveckling av nya och befintliga platser skapa trygga miljöer som inte stimulerar kriminell verksamhet (Nationella operativa avdelningen 2017). Rädslan att utsättas för brott i den offentliga utemiljön kan eskalera till att förtroendet för områdets säkerhet faller, vilket kan resultera i ett område som upplevs otryggt att vistas i (Lim et. al. 2020). I ett område som upplevs otryggt kan frånvaron av användare i den offentliga miljön leda till ytterligare frånvaro av kontroll i området (Jacobs 1961). Utemiljön bör utformas efter människors behov av interaktion, aktivitet och mötesplatser. Detta på ett sätt som främjar flöden till och från mötesplatser där mänsklig närvaro utgör

en viktig trygghetsskapande faktor. Platsutveckling och upprustning av den befintliga miljön är ett steg på vägen till ett tryggare område. Även utveckling av små utrymmen i den urbana utemiljön kan bidra till att minska skapandet av brottstillfällen (Brå 2010).

Det här arbetet undersöker det lilla tilläggets betydelse för trygghet och brottsprevention med utgångspunkt i teorier kopplade till förebyggande arbete genom fysisk design. Undersökningen tar avstamp i en teoretisk platsutveckling i ett särskilt utsatt område.

1.1. Syfte

Den här uppsatsen syftar till att undersöka hur ett litet tillägg i den offentliga miljön kan bidra till ökad trygghet och säkerhet i ett särskilt utsatt område. Arbetet ska även redogöra för de aspekter som är nödvändiga att ta hänsyn till i planeringsprocessen. Följaktligen avser arbetet att svara på följande frågeställning:

Hur kan ett utegym i Gottsunda/Valsätra genom dess placering och utformning verka trygghetsskapande och brottsförebyggande utifrån teorier om brottsförebyggande åtgärder genom situationell prevention?

1.2. Avgränsning

Geografiskt avgränsas arbetet till stadsdelarna Gottsunda/Valsätra, vilka utgör ett särskilt utsatt område i Uppsala kommun. Det brottsförebyggande arbetet avgränsas till den brottslighet som inträffar och skapar otrygghet i den offentliga miljön, för att undersöka förebyggandet av detta genom fysisk planering. Slutligen avgränsas arbetet till att undersöka ett specifikt tillägg i form av ett utegym, detta för att kunna applicera och verklighetsförankra teorier, och slutligen komma fram till hur placering och utformning av ett tillägg kan verka trygghetsskapande och brottsförebyggande.

2. Bakgrund

I kommande avsnitt presenteras den fysiska miljöns betydelse för människors behov av interaktion och gemenskap, samt hur platsens utformning skapar förutsättningar för säkerhet och trygghet i ett område. Avslutningsvis presenteras Gottsunda/Valsätra och områdets förutsättningar gällande den fysiska miljön kopplat till säkerhet och trygghet.

2.1. Människans behov av offentlig utemiljö

Genom att analysera studier om hur människor interagerar med urbana utemiljöer, urskiljer och tolkar Matsuoka och Kaplan (2008) människors behov kopplade till dessa miljöer. Vidare identifieras tre olika behov av mänsklig interaktion i relation till utemiljön, vilka främjas av genomtänkt planering och design. Dessa beskrivs som följande:

- *Social interaction and privacy*: behovet av social interaktion gynnas av väl utformade miljöer. Matsuoka och Kaplan (2008) framhåller specifikt hur integrationen mellan ungdomar och olika etniska grupper från olika bakgrunder kan gynnas genom mötesplatser i den offentliga miljön.
- *Citizen participation in the design process*: behovet av inkludering vid platsutveckling. Det är av stor vikt att genom dialog inkludera invånare för att uppnå höga designvärden, och därmed främja samhällets stöd för urbana miljöer. Invånarnas delaktighet kan resultera i utformning som bygger på respekt för lokal kultur, religion och historia.
- *Sense of community identity*: behovet av tillhörighet och identitet i ett område. Genom att förstärka en plats identitet ökar känslan av samhörighet och gemenskap. Närvaron av offentliga samlingsplatser förstärker områdets identitet.

Utformningen av stadens offentliga miljöer har stor påverkan på invånarnas och användarnas beteende och välbefinnande (ibid). Matsuoka och Kaplan (2008) konstaterar att de identifierade behoven är universella och oberoende av plats, stad

eller land, men framhäver att dessa behov måste tillgodoses genom utformning anpassad till den specifika platsen.

2.2. Platsbaserat brottsförebyggande arbete

Det finns två generella tillvägagångssätt när det kommer till brottsförebyggande arbete, dispositionell och situationell prevention (Carmona et. al. 2010). Dispositionell prevention utgår ifrån att minska individens benägenhet att utföra brott genom utbildning och moralisk vägledning. Situationell prevention handlar om att förhindra och försvåra utförande av brott genom att förändra förutsättningarna på platsen och i situationen (ibid.). Clarke (1992,1997 se Carmona et. al. 2010) beskriver situationellt brottsförebyggande arbete enligt följande:

”Proceeding from an analysis of the circumstances giving rise to specific kinds of crime, [situational crime prevention] introduces discrete managerial and environmental change to reduce the opportunity for those crimes to occur. Thus, it is focused on the settings for the crime, rather than upon those committing criminal acts.” (Clarke 1997:4 se Carmona et. al. 2010:150).

Det pågår en ständig diskussion om vilket brottsförebyggande arbete som är mest effektivt. Att minska en gärningspersons motivation till att begå brott anses i teorin överlägset, men är ofta svårt att genomföra. Därför är situationell prevention och åtgärder som bygger på att försvåra brottets genomförande ofta motiverade av praktiska skäl (Carmona et. al. 2010). Brottsförebyggande rådet (2010) framhåller hur den fysiska miljön kan antas mer stabil och förutsägbar än vad människor är, och därmed mer lämpad för brottsförebyggande åtgärder.

Vid planering och utveckling av den offentliga miljön finns en balansgång mellan frihet och kontroll: att utforma offentliga miljöer fria att nyttja för stadens alla invånare och samtidigt ha kontroll över att miljön används på ett sätt som inte förstör platsen eller avskräcker andra användare (Carmona et. al. 2010). Denna balans kräver ofta regler om vad som är tillåtet eller inte i den offentliga miljön. Vid utformning och reglering av miljöer som ska främja viss aktivitet men inte annan, framhåller Lynch och Carr (1979 se Carmona et. al. 2010) vikten av att skilja på *skadligt* och *icke skadligt* beteende för att kontrollera det ena utan att begränsa det andra. Detta för att undvika exkludering som gör miljön otillgänglig, segregerar olika grupper och skadar den offentliga miljön genom att göra den mindre attraktiv (Carmona et. al. 2010).

2.3. Hot spots och rutinaktivitetsteorin

Lim et. al. (2020) hävdar att den viktigaste aspekten av miljökriminologi i urbana miljöer är att bedöma brottsmönster för att fastställa hur kriminella beteenden påverkas av miljöfaktorer. Genom att kartlägga brottslighet kan platser med hög brottsintensitet konstateras, dessa platser eller områden kallas *hot spots* (Chainey & Ratcliffe 2005). Riktat arbete mot hot spots och det platsbaserade polisarbetet utgår ifrån antagandet att det är platsen som bidrar till att kriminalitet utförs där (Brottsförebyggande rådet 2010).

Cohen och Felsons (1979) utvecklade *rutinaktivitetsteorin* som utgår ifrån att det utöver en potentiell gärningsperson även behöver finnas ett potentiellt offer och avsaknad av *kapabla väktare* för att ett brott ska begås. Kapabla väktare definieras som en eller flera personer som kan ingripa eller larma vid förekomst av brott, det kan vara såväl polis och ordningsvakter som den vanliga medborgaren (Lim et. al. 2020). Genom att förbättra förutsättningar för antingen brottsoffret eller väktare kan brottsfrekvensen påverkas oavsett hur det kriminella motivet ser ut (Cohen & Felson 1979). Utifrån rutinaktivitetsteorins grund om att samtliga tre aspekter krävs för ett brottsgenomförande, menar Brottsförebyggande rådet (2010) att dessa även behöver sammanstråla på en viss plats och att platsen därmed är av betydelse för brottsgenomförandet. För att ta reda på anledningen till varför en viss plats är utsatt för brottslig aktivitet utförs en *orsaksanalys* på platsen (Brå 2020a). Orsaksanalysens syfte är att undersöka platsens brottsförebyggande förutsättningar, bland annat den fysiska miljön. Oftast sker orsaksanalysen genom ett samarbete mellan den aktuella kommunen, polisen och en eventuell fastighetsägare (ibid.).

2.4. Beprövade åtgärder i fysiska planering

Ceccato (2019) skiljer brott och oro för brott åt, för att belysa att en miljö som är regelbundet utsatt för kriminalitet inte behöver vara samma sak som en miljö som upplevs otrygg. Upplevd otrygghet av en plats menar Ceccato (2019) handlar ofta om bristfälligt underhåll, otillräcklig belysning och vildvuxen vegetation som kan framkalla rädsla hos förbipasserande, eftersom miljön ser okontrollerad ut.

Ett effektivt sätt att både motverka brottslighet och samtidigt öka upplevelsen av trygghet på en plats, menar Ceccato (2019) är att säkerställa god belysning på platsen och det anslutande vägnätet. Boverket (2010) betonar vikten av genomsiktig vegetation i offentliga miljöer för att passerande ska kunna ha överblick över omgivningen. De framhåller också belysning som ett viktigt element, men betonar att punktbelysning inte får vara så stark att kontrast skapas mot omgivning och omgivande belysning, som då upplevs som mörk.

2.5. Trygghetsarbete i Gottsunda/Valsätra

År 2017 klassades delar av Gottsunda och Valsätra i Uppsala kommun som ett särskilt utsatt område (Uppsala kommun 2020a). Särskilt utsatta områden kännetecknas och bedöms efter invånarnas benägenhet att delta i rätts-processer, polisens möjlighet att utföra sitt uppdrag, parallella samhällsstrukturer och extremism (Nationella operativa avdelningen 2017). Uppsala kommun (u.å.a) understryker att trygghet och säkerhet är en rättighet för alla och menar att det inte ska finnas någon utsatt stadsdel i Uppsala. 2019–2020 stiftade kommunen ett medborgarlöfte för Gottsunda/Valsätra med syfte att öka tryggheten, minska brottsligheten och öka uppklaringen av begångna brott. Detta genom ett aktivt samarbete mellan kommun, polis och fastighetsägarförening samt trygghetsåtgärder såsom ökad polisiär närvaro (Uppsala kommun 2020b). År 2019 skapades en särskild polisgrupp med syftet att långsiktigt skapa en tryggare miljö i Gottsunda/Valsätra (Uppsala kommun 2019a). Den så kallade Gottsundagruppen är stationerad i Gottsunda centrum flera dagar i veckan och jobbar med att lära känna områdets invånare och skapa förtroende för polisen. Målet är att få bort Gottsunda/Valsätra från listan för särskilt utsatta områden (Uppsala kommun u.å.b). Kommunens ambition är att genom bland annat fysisk planering bidra till att utveckla en säkrare och tryggare stadsdel (Uppsala kommun 2020a).

Utifrån arbete med frågor kring social hållbarhet och integration togs ett planprogram fram för långsiktig utveckling i Gottsundaområdet (Uppsala kommun 2019b). Genom medborgardialog kunde Uppsala kommun kartlägga hur invånarna önskade att stadsdelen växte. I planprogrammet nämns utegym som ett nytt tillägg i stadsdelen (ibid.). För att göra Gottsundaområdet tryggare ska det bland annat utvecklas en långsiktig och samordnad kultur-, idrotts- och fritidsverksamhet i området, detta för att främja demokrati, möten, utveckling och integration. Tillgänglighet är avgörande för möjligheten att kunna använda en anläggning. Möten mellan människor kan främja integration och ta bort känslan av utanförskap (Uppsala kommun u.å.b). Genom en medborgardialog inför planläggning av Lina Sandells park i Gottsunda lyfts träning och utegym som ett önskemål (Uppsala kommun 2017).

3. Metod

För att besvara hur ett utegym i Gottsunda/Valsätra genom dess placering och utformning kan verka trygghetsskapande och brottsförebyggande undersöktes detta genom litteraturstudie, teoretisk analys och intervjuer. Litteraturstudien låg till grund för bakgrunden till problemformuleringen, samt till valet av teorier. Den teoretiska analysen baserades på två teorier som behandlar situationell prevention. Teorin "Crime Prevention Through Environmental Design" (CPTED) är en inriktning av situationell prevention som behandlar flertalet ingångar till ämnet (Brå 2020b). Teorin bygger ursprungligen på sex principer vilka flera andra brottsförebyggande teorier fördjupar, var pricip för sig, vilket gjorde teorin till en bred och innehållsrik grund för denna undersökning. Brottsförebyggande rådet förespråkar användning av teorin som förebyggande metod (Brå 2020b) och därmed ansågs teorin relevant som metod för arbetet. För att besvara hur ett utegym även kan verka trygghetsskapande valdes teorin "Eyes on the street" som behandlar de sociala och trygghetsrelaterande principerna i CPTED. I förhållande till andra teorier inom situationell prevention utgår teorin "Eyes on the street" ifrån att skapa trygghet snarare än att motverka brott. Därför ansågs teorin som ett lämpligt komplement till CPTED i denna undersökning. De valda teorierna behandlar brottsprevention och trygghet genom planering av fysiska miljöer och byggda elements utformning och placering, därför ansågs de lämpliga att tillämpa vid ett utegyms teoretiska utformning och placering i ett särskilt utsatta området.

Teorierna låg till grund för de tre intervjuer som genomförts. Intervjuerna genomfördes för att få ökad kunskap om det särskilt utsatta området Gottsunda/Valsätra och ökad förståelse för vilka utmaningar och möjligheter den fysiska planeringen står inför i samma område. Genom intervjuer med verksamma planerare på Uppsala kommun gavs insikt i hur de arbetar med trygghetsskapande åtgärder samt hur trygghetsaspekten påverkar den fysiska planeringen i Gottsunda/Valsätra. Genom intervju med polis stationerad i Gottsunda diskuterades den fysiska miljön som brottsförebyggande element och den sociala problematik som kan uppstå i ett särskilt utsatt område. Med utgångspunkt i litteraturstudien och intervjuerna analyserades hur ett utegym genom dess placering och utformning kan verka trygghetsskapande och brottsförebyggande i Gottsunda/Valsätra, utifrån teorierna CPTED och "Eyes on the Street".

4. Teorier

I följande avsnitt presenteras de två valda teorierna CPTED och ”Eyes on the street”.

4.1. Crime Prevention Through Environmental Design

Grunden i CPTED utgår enligt Boverket (2019) ifrån att genom fysisk planering minska risken för att en person ska begå ett brott på en specifik plats eller i en specifik situation. National Crime Prevention Institute (NCPI) definierar CPTED enligt följande:

”The proper design and effective use of the built environment can lead to a reduction in the fear and incidence of crime, an improvement in the quality of life, and enhanced profitability”
(Crowe & Fennelly 2013:38)

CPTED beskrivs som ett paraplybegrepp som bygger på sex grundprinciper, vilka framhåller olika aspekter i utformning för brottsprevention (Brå 2020b):

1. *Territorialitet* utgår ifrån de boendes känsla av ansvar för en plats vilket minskar risken för att brott begås där. Social aktivitet och att åtgärda tecken på social oordning, som exempelvis skadegörelse, kan stärka den känslan.
2. *Tillträdeskontroll* innebär att portkoder och liknande används för att säkra att endast personer med behörighet har tillträde till byggnader och platser.
3. *Övervakning* av en plats som kan ske på flera olika sätt, både formellt och informellt. Den informella övervakningen handlar om indirekt övervakning från invånare som bor och rör sig i området. Den formella övervakningen kan handla om polisiär närvaro samt övervakningskameror.
4. *Försvårande av brottsgenomförande* handlar om att minska risken för brott genom användning av staket, lås och dylikt.

5. *Image* syftar till medvetenhet om hur en plats sköts och upplevelsen av ordning på en plats. Det kan exempelvis vara att föra bort skräp, klottersanera och åtgärda skadegörelse.
6. *Aktivitetsstöd* innebär att platsen aktiveras av invånare genom att utrymme för positiv aktivitet skapas. Syftet är att skapa ett flöde av människor som använder platsen genom att anlägga mötesplatser som exempelvis en lekplats.

Crowe och Fennelly (2013) menar att det vid fysisk planering behövs fem typer av information för att CPTED ska kunna ge god effekt:

1. Information från den lokala polisen om brottslighet på platsen, mönster i brottsligheten och geografiska kopplingar till brotten.
2. Demografisk information för att förstå målgruppen för den fysiska planeringen samt vilka offentliga ytor de använder och behöver.
3. Information om vad byggnader i området används till, om de exempelvis är bostäder, verksamheter eller skolor.
4. Information om markanvändning när det gäller parker och gatunät som kan ge svar på hur visuella barriärer och trafikflöden fungerar i området.
5. Information genom medborgardialog som skapar förståelse för vilka platser som invånare och användare av området tycker behövs i området och vilka platser de upplever trygga eller inte.

Inom CPTED finns strategier som föreslår att placera mötesplatser där det finns naturlig övervakning samt att planera in trygga aktiviteter i otrygga områden för att skapa upplevelsen av att platsen är trygg (Crowe & Fennelly 2013). Detta leder i sin tur till att platsen befolkas och skapar därmed ytterligare naturlig övervakning (ibid.). Crowe och Fennelly (2013) framhåller även belysning som en viktig del av brottsförebyggande arbete i fysisk planering. Dock menar de att försiktighet bör eftersträvas för att inte ljusföroreningar ska förekomma i form av att starkt ljus riktas mot lägenhetsfönster, vilket gör att de boende drar för gardiner. Därmed försvinner möjlighet till naturlig övervakning.

Brå (2020b) menar att teorin har utvecklats med tiden och att en andra generations CPTED har börjat formas. De beskriver att den handlar om att skapa attraktiva offentliga platser, som ska främja ett positivt användande. Sammanhållning och samhörighet i grannskapet är en viktig del i den andra generationens CPTED, där känslan för gemenskap är central i det brottsförebyggande arbetet (Brå 2020b). Lim et. al. (2020) hävdar att det först är i den andra generationens CPTED som den

sociala aspekten tas hänsyn till. De menar att grannskapets deltagande i övervakningen av kvarteret bidrar till den sociala hållbarheten kopplad till både territorialitet och den naturliga övervakningen av området.

4.2. Eyes on the street

I sin teori "Eyes on the street" betonar Jacobs (1961) vikten av naturlig övervakning som skydd mot brottslighet och otrygghet i stadsrummet.

"(...) there must be eyes upon the street, eyes belonging to those we might call the natural proprietors of the street. The buildings on a street equipped to handle strangers and to ensure the safety of both residents and strangers must be oriented to the street." (Jacobs 1961:45)

Jacobs (1961) framhåller vikten av att boende i ett område ska ha översikt över vad som händer utanför sina fönster. Hon betonar även att det behöver finnas en närvaro av människor på gatorna och flöden av passerande mellan aktiviteter för att skapa naturlig övervakning. Hon menar att en livfull gata är en attraktiv utsikt för boende, att människor vill se andra människor. Detta gör att de båda aspekterna stödjer varandra; ju högre flöden och rörelse desto fler ögon på gatan. Hon förtydligar detta på följande sätt:

"You can't make people use streets they have no reason to use. You can't make people watch streets they do not want to watch." (Jacobs 1961:46)

Ett tillvägagångssätt för att generera attraktiva gaturum anser Jacobs (1961) är att skapa en variation av aktivitetslokaler i området, såsom butiker, restauranger och barer. Dessa skapar anledning till att använda sig av gaturummet för att ta sig till och från aktiviteter. Personer som befinner sig i gaturummet kommer samtidigt att passera och kunna övervaka även andra, annars obevakade utrymmen i stadsrummet. I dessa utrymmen menar Jacobs (1961) att flöden mellan aktiviteter är av störst betydelse för möjlighet till övervakning. Aktiviteterna bör dessutom skilja sig från varandra för att kunna attrahera en bred massa. Även Jacobs (1961) framhåller vikten av god belysning i offentliga utemiljöer, eftersom det gör att de övervakande ögonen når längre under dygnets mörka timmar.

5. Redovisning av intervjusvar

Utifrån frågor baserade på teorierna CPTED och "Eyes on the street" (se bilaga 1) har yrkesverksamma från Uppsala kommun och Polisen intervjuats. Syftet med intervjuerna var att ta reda på hur de förhåller sig till teorierna utifrån deras profession kopplat till vad ett tillägg i den fysiska miljön kan ha för trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter.

5.1. Intervju med Martin Gunér, områdespolis och gruppchef

Martin Gunér är polis och gruppchef för Gottsundagruppen, den områdespolisgrupp som arbetar riktat mot de särskilt utsatta delarna av Gottsunda och Valsätra. Gruppen arbetar delvis med fokus på synlighet och trygghetsskapande arbete.

Gunér (2021) beskriver hur känslan av otrygghet inte alltid är rationellt förknippad med en osäker plats och påpekar att en stor del av kriminaliteten i området sällan påverkar den vanliga medborgaren. Utöver faktisk kriminalitet menar han att ryktesspridning och medias rapportering kan vara bidragande orsaker som påverkar känslan av trygghet i ett område. Gunér (2021) påpekar dock att det kan finnas personer som vill skapa en ovilja hos allmänheten att besöka och använda platser där kriminell verksamhet förekommer, och gör det genom att utsätta dessa för brott.

Gunér (2021) beskriver hur områdets offentliga platser ofta nyttjas för *häng*, vilket han definierar som att gäng, ofta unga, samlas på en plats utan att riktigt göra någonting. Häng kan ibland innefatta konflikter och leda till skadegörelse. Gunér (2021) refererar till den så kallade "broken windows"-teorin och förklarar hur skadegörelse och nedskräpning ökar om det inte sker kontinuerlig förvaltning av området. Om en glasruta krossas och spillrorna inte tas om hand, ökar risken att fler rutor krossas. Om en plats ser omhändertagen ut minskar benägenheten att förstöra. Gunér (2021) problematiserar det häng som leder till skadegörelse och kan avskräcka användare från platsen.

Gunér (2021) framhåller samarbete mellan relevanta aktörer som avgörande för att trygghetsarbete ska ge god effekt. Ett exempel på samarbete och trygghetsarbete

som utförs är de trygghetsvandringar som sker ungefär två gånger om året, där kommunen tillsammans med fastighetsägare, polis och andra aktörer gemensamt tittar på utemiljön och kommer fram till insatser som kan göra miljön tryggare, såsom att röja sly eller planera för mer belysning. Han framhåller även orsaksanalys som ett gott exempel på samarbete mellan aktörer. För att skapa känslor av ansvar över en plats understryker Gunér (2021) vikten av att inkludera folket genom att föra dialog och skapa lokal delaktighet. Han menar att det även kan handla om ett gemensamt ansvar över en plats och hänvisar återigen till "broken windows"-teorin: att platsen tas om hand av dess användare, vilket bygger på att platsen är i ständigt gott skick med direkt respons på trasig utrustning, skräp och klotter. Gunér (2021) understryker vikten av att ett nytt tillägg är önskat och relevant för de boende i området.

Gunér (2021) anser även att det är en god idé att väva ihop olika områden genom att placera tillägg så att olika människor möts och interagerar med varandra. Han påpekar dock risken med att otrygghet kan sprida sig från det otryggare området till det andra. Fortsättningsvis ifrågasätter han syftet bakom tillägget - ska utegymmet gynna utbytet mellan människor från olika områden eller skapa en trygg plats i Gottsunda? Vidare ifrågasätter han hur stora flöden som skapas till och från ett utegym, och menar att det krävs ett tillägg som lockar många och ofta för att skapa betydande flöden vid platsen. Gunér (2021) menar att det bör finnas en naturlig övervakning på platsen utöver den från eventuella användare, för att det ska kännas tryggt att använda den. Han framhåller närvaron av kapabla väktare som avgörande om en plats är säker och trygg att använda.

Enligt Gunér (2021) arbetar polisen aktivt mot hot spots för att förebygga brottslighet, delvis genom riktade insatser men även med synlighet och närvaro i dessa områden. Gunér (2021) framhåller däremot risken med omfördelningseffekter, där fokuserade insatser mot hot spots kan ge upphov till att brottsligheten förflyttas till en annan plats. Forskning visar dock att den brottsliga omfattningen blir mindre vid omfördelning. Gunér (2021) menar att det är möjligt att känslan av trygghet i ett område ökar om brottsligheten förflyttas till en plats som inte syns. Nackdelen med att en hot spot förflyttas till en obevakad plats hävdar Gunér (2021) är att tillgången till kapabla väktare försvinner.

5.2. Intervju med Örjan Trapp, projektledare på Uppsala kommun

Örjan Trapp är projektledare och arbetar med strategisk planering inom stadsbyggnadsförvaltningen på Uppsala kommun. Trapp arbetade med att ta fram

ett långsiktigt planprogram för Gottsundaområdet, som har legat till grund för fortsatt arbete med den fysiska miljön i stadsdelen.

Trapp (2021) framhåller medborgardialog som en viktig del i arbetet med planprogrammet. Han beskriver hur kommunen jobbar trygghetsskapande genom att förstärka stråk och aktivera olika typer av platser för att därmed öka flöden mellan dem och få fler ögon på platser som annars inte övervakas. Utifrån ett trygghetsperspektiv bör redan befintliga flöden finnas i anslutning till platsen där tillägget placeras. Han betonar även att utegym kan ha integrationsfrämjande egenskaper om det placeras så att personer med olika social bakgrund möts.

Trapp (2021) framhåller vikten av att stärka grannskapsenheter. Genom samarbete mellan kommunen och fastighetsägare fastställs vem som har ansvar för vilka ytor. Ett vanligt dilemma kopplat till platsers framtoning menar Trapp (2021) är när ett problem hamnar mellan olika aktörers ansvar och befogenheter, såsom förflyttning av bilvrak. Han betonar då vikten av ett gott samarbete mellan aktörer för att lösa dilemmat på ett effektivt sätt. Även Trapp (2021) framhåller trygghetsvandring som metod för att genom samarbete skapa förutsättningar för att den offentliga utemiljön ska kännas trygg att använda. Dessutom finns en ambition från kommunens sida att involvera invånare genom att öka tillgängligheten för att anmäla fel och tycka till i en felanmälningsapp, där exempelvis klotter eller nedskräpning kan anmälas.

5.3. Intervju med Anna Lennartsson, landskapsarkitekt på Uppsala kommun

Anna Lennartsson är landskapsarkitekt och projektledare på Uppsala kommun. Lennartsson har arbetat med planläggning av flera utegym i Uppsala samt varit delaktig i upprustningen av Lina Sandells park i Gottsunda.

Lennartsson (2021) menar att kommunens syfte med anläggning av utegym delvis handlar om att befolka offentliga ytor. Utegymsmen ska rikta sig till en bred målgrupp och kunna användas av alla. Enligt Lennartsson (2021) är de flesta utegym i Uppsala kommun välanvända och brukas större delen av dygnet. Hon framhåller ålder som störst skillnad när det gäller vilka som använder utegymmen och när, äldre brukar platsen dagtid i större utsträckning medan yngre brukar platsen under eftermiddag och kvällstid. Exempel på ett av kommunens mest uppskattade utegym berättar Lennartsson (2021) är det som är beläget i Librobäck, ett relativt stort utegym med utrustning i trä. Generellt menar hon att det är större utegym som har högst frekvent användning och popularitet, exempelvis det i Librobäck. Eftersom det inte finns någon annan aktivitetsyta i det området menar Lennartsson (2021) att det är just utegymmet som skapar aktivitet och flöden på

platsen. Lennartsson (2021) framhåller att aktiviteten utgör ett trygghetsskapande element för förbipasserande.

Kommunens placering av utegym sker enligt Lennartsson (2021) ofta strategiskt intill lekplatser och gångstråk. Hon menar att kommunen generellt kan se att platser utrustade för fysisk aktivitet skapar rörelse i områden. Hon framhåller även andra aspekter kring val av placering, såsom en buffertzona till omkringliggande bostäder för att ljud från aktivitetssytan inte ska störa de boende. Genom att placera ett utegym med fri sikt mot närliggande bostäder kan närheten till människor utgöra ett trygghetsskapande element. Att istället placera tillägget mycket nära bostäder och andra lokaler kan exponera platsen och därmed skapa känslan av otrygghet. Lennartsson (2021) beskriver även betydelsen av att placera tillägg och aktiviteter mellan olika områden, som skiljer sig från varandra, för att blanda människor från olika bakgrunder. Detta ger utrymme för utbyten som gynnar gemenskap och trygghet, samtidigt som flera olika ögon ser platsen.

Lennartsson (2021) menar att kommunens ambition är att utegymmen ska rikta sig till en bred målgrupp och kunna användas av alla. Detta genom en variation av utrustning, dubletter av utrustning med en lättare och en tyngre variant samt övningar med olika svårighetsgrad. Hon anser att sex till sju olika typer av utrustning ger tillräcklig variation. Dessutom räcker antalet till att skapa ett utegym som är stort nog för att personer som inte interagerar med varandra kan använda utrymmet samtidigt. För att öka tillgängligheten används informationsskyltar till utrustningen. Lennartsson (2021) framhåller att utegym inte får rikta sig till barn under 14 år men menar däremot att en viss typ av utrustning ändå kan användas av barn, såsom hinderbanor och stubbar. Olika typer av utrustning menar Lennartsson (2021) tilltalar olika typer av människor. Utrustning i trä upplevs snällare, lättare och mindre komplicerad, medan utrustning i metall upplevs hård och mer avancerad. Även tillägg som belysning, sittplatser och bänkar med bord för att kunna vila, amma eller umgås kan bidra till att attrahera en bred användargrupp. Materialval för ett utegym menar Lennartsson (2021) i första hand bestäms utifrån vad som framkommer i medborgardialog för det specifika fallet. I kommunens utegym är all utrustning fast, men det finns exempel från andra typer av platser där lösa föremål placerats ut såsom äppelplockare för att invånarna ska kunna nyttja parkerna ännu mer. Något som enligt Lennartsson (2021) fått positiv feedback, även om de oftast försvinner snarare än att kommunen får ta in dem när säsongen är slut.

Uppsala kommun arbetar med belysning som trygghetsåtgärd. För att punktbelysning inte ska skapa för stora kontraster till omgivningen berättar Lennartsson (2021) att ljuset dämpas på kvällen. Detta dels för att signalera lugn och inte bjuda in till störande moment såsom lek eller träning nattetid, men även

för att de starka kontrasterna kan skapa otrygghet eftersom sikten mot mörkret försämras.

I och med upprustningen av Lina Sandells park tillkom en lekplats i parken som genom sin utstående utformning har skapat en populär och välanvänd plats. Lennartsson (2021) menar att den ökade rörelsen kring platsen bidrar till den trygghet som råder i parken idag. Under planeringen av parken var boende och ungdomar från skola och ungdomsgård med och påverkade utformningen genom dialogarbete. Lennartsson (2021) tror att det haft en positiv påverkan på resultatet genom att involveringen skapat känslor av ansvar och stolthet hos de ungdomar som varit med och påverkat utfallet. Detta, menar hon, kan ha minskat benägenheten att förstöra och skada utrustningen i parken, vilket märks genom att parken har klarat sig påfallande väl från skadegörelse. Idag är ungdomarna som medverkat några år äldre och Lennartsson (2021) tror att känslan av ansvar och stolthet finns kvar och har smittat av sig till syskon och kompisar i området. Vidare beskriver hon fördelen med att involvera boende från området tidigt för att skapa tillhörighet till den planerade miljön och stärka sammanhållningen invånare emellan. Genom att bjuda in till dialog och nyttja de röster som finns i området är det möjligt att rikta sig direkt till användaren och därmed få förståelse för behov och önskemål om platsen. Genom att rikta sig mot anknyttande områden och blanda olika röster i dialogarbetet skapas förutsättningar för en plats som attraherar olika grupper av användare. Att blanda människor är en viktig förutsättning för att skapa en trygghetsverkande gemenskap, menar Lennartsson (2021).

6. Analys och resultat

I analysen motiveras hur ett utegym kan ge trygghetskapande och brottsförebyggande effekter utifrån placering och utformning, baserat på intervjuresultatet.

6.1. Det brottsförebyggande arbetet börjar i planeringsprocessen

Territorialitet ökar känslan av trygghet och minskar risken att brott begås i ett område, i och med de boendes känsla av ansvar och stolthet över en plats (Brå 2020b). Att genom fysisk planering lägga grunden för territorialitet börjar redan under planeringsprocessen och resultatet är beroende av inkludering genom dialog och samarbete mellan invånare och relevanta aktörer. Gunér (2021) bekräftar detta och Lennartsson (2021) hänvisar till hur involvering av områdets ungdomar varit givande under upprustningen av Lina Sandells park. Det är av stor betydelse att inför platsutveckling, upprustning och planering av nya tillägg inkludera invånare genom medborgardialog för att lära känna områdets behov. Först när dessa behov är identifierade går det att vända sig till de tänkta användarna av platsen för fortsatt dialog.

Vid brist på platser som det finns ett behov av, kan ytor avsedda för andra ändamål komma att användas för det specifika behovet. Häng på platser avsedda för andra aktiviteter kan enligt Gunér (2021) i vissa fall ge upphov till skadegörelse och konflikt med användare av platsen. För att motverka detta framhåller Lennartsson (2021) hur inkludering av invånare i planeringsprocessen kan främja territorialitet. Genom medborgardialog skapas anknytning till platsen hos invånarna, vilket kan ge upphov till känslor av ansvar och stolthet. På så vis framkallar inkluderingen territorialitet, vilket leder till att skadegörelse och annan förstörelse kan minska. I Gottsunda/Valsätra finns ett behov av platser för häng, något som bör uppmärksammas och lösas genom att utforma trygga platser avsedda för umgänge.

6.2. Trygghetsskapande placering av utegym i Gottsunda

Material från intervjuer kopplas samman med teorierna CPTED och ”Eyes on the street” för att undersöka hur placering av ett utegym i Gottsunda bör motiveras för att verka trygghetsskapande och brottsförebyggande. Ett utegyms placering motiveras genom analysen i förhållande till hot spots, flöden och närvaro av naturlig övervakning. Fördelar och nackdelar vägs mot varandra för att fastställa vilken placering som kan ge mest effektiva trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter.

6.2.1. Placering enligt hot spots

Genom att rikta brottsförebyggande åtgärder mot specifika brottsintensiva platser, hot spots, kan brottsligheten i områdena minska (Brottsförebyggande rådet 2010). Crowe och Fennelly (2013) beskriver hur trygga aktiviteter kan placeras på otrygga platser för att skapa upplevelsen av att platsen är trygg. Därmed befolkas platsen och det skapas en naturlig övervakning som förebygger brottslighet. Den strategi som beskrivs är karakteristisk för situationellt brottsförebyggande arbete, med avsikt att förändra platsens förutsättningar och därmed försvåra för att brott ska begås på den specifika platsen. Att placera tillägget på en hot spot kan leda till att platsen aktiveras och befolkas, vilket kan upplösa den platsbundna brottsintensiviteten och skapa en tryggare plats. Den önskade aktiveringen av platsen är beroende av att området, där tillägget placeras, upplevs tryggt för användarna. Om platsen för tillägget upplevs otrygg eller osäker riskeras att utegymmet inte aktiverar platsen.

Utförande av en orsaksanalys kan avgöra om placering på en hot spot kan ge brottsförebyggande effekter (Gunér 2021). Om orsaken till den platsbundna brottsintensiviteten är möjlig att åtgärda genom små förändringar i den fysiska miljön, som att till exempel laga trasig belysning eller röja sly, är det tänkbart att placeringen av ett tillägg följs av positiva effekter. Är platsen däremot strategiskt vald för kriminell verksamhet betonar Gunér (2021) risken för att kriminella avskräcker användare från platsen för att verksamheten ska lämnas ostörd. Det kan resultera i en otrygg och osäker plats. Därför spelar orsaken till varför platsen är en hot spot roll.

Att rikta fokuserade insatser och åtgärder mot en specifik brottsintensiv plats kan ifrågasättas utifrån vad som händer med brottsligheten - om det endast sker en förflyttning eller om brottsligheten faktiskt minskar. Enligt Gunér (2021) finns forskning som tyder på att brottsligheten fortskrider på ett nytt ställe, men i en mindre omfattning. Fördelen som Gunér (2021) framhåller är att det går att flytta

kriminalitet till en mindre synlig plats som ger effekten att tryggheten i området ökar, eftersom allmänheten inte märker av kriminaliteten som pågår. Konsekvensen av det blir att färre kapabla väktare kan övervaka och förebygga kriminell aktivitet. Utifrån Gottsunda/Valsätra som ett särskilt utsatt område behövs en ökad närvaro av kapabla väktare och vittnen på hot spots som kan vittna i rättsprocesser för att öka möjligheten till att döma kriminella handlingar.

6.2.2. Placering enligt flöden

Genom att placera tillägget på ett sätt som skapar och förstärker befintliga flöden mellan olika aktiviteter uppnås den effekt som eftersträvas enligt Jacobs' teori (1961). Lennartsson (2021) beskriver hur kommunen ofta strategiskt placerar utegym intill lekplatser och gångstråk, för att koppla samman och tillgängliggöra de två aktiviteterna som därmed förstärker varandra. Genom att placera tillägget intill befintliga aktivitetsytor skapas naturliga flöden till och från platsen. Att till exempel placera utegymmet längs med befintliga motionsspår leder till att motionärer kommer att kunna nyttja båda elementen, och därmed förstärks befintliga flöden. Genom att anlägga ett utegym på en plats som tidigare varit utan aktivitet eller social funktion kan, i enlighet med Jacobs (1961), tillägget fungera som ett sätt att förtäta aktivitetsdestinationer och öka flödet av människor på platsen. Uppsala kommuns utegym i Librobäck är ett exempel som bekräftar teorin, där utegymmet aktiverar en plats som tidigare var utan ett aktivitetsfrämjande tillägg. Trapp (2021) understryker vikten av att få fler ögon på platser som annars inte är bevakade men påpekar att det ändå bör finnas befintliga flöden intill placeringen av tillägget. Att placera ett aktiverande tillägg avsides, utanför tätt befolkade områden, kan därmed skapa nya flöden till och från platsen. Metoden kan nyttjas för att få naturlig övervakning på annars obevakade platser. Som tidigare nämnt kan benägenheten att medverka i en rättsprocess vara lägre i särskilt utsatta områden. Ett tillägg placerat i ett särskilt utsatt område som inte attraherar flöden utifrån, riskerar därmed att stå utan de trygghetskapande och brottsförebyggande effekterna av naturlig övervakning.

6.2.3. Placering som metod för att knyta samman områden

Att placera tillägget där det skapar flöden genom olika områden leder till en naturlig övervakning bestående av flera olika ögon på platsen, vilket kan medföra större trygghet genom att fler är benägna att vittna. Lennartsson (2021) menar att tillägg och aktiviteter kan placeras mellan olika typer av bostadsområden för att blanda människor från olika bakgrunder, och hävdar att det då kan ske ett utbyte som gynnar gemenskapen och tryggheten på platsen. Gunér (2021) hävdar att en sådan placering gynnar integrationen mellan olika områden, men påpekar att det finns en risk med att placera ett tillägg mellan ett mer och ett mindre tryggt område. Känslan

av otrygghet kan komma att spridas till tillägget och därmed närmare det tryggare området. Den eventuella risken med en sådan placering vägs mot den strategiska planering, utformning och förvaltning som syftar till att skapa territorialitet och trygghet genom att inkludera invånare och platsens användare.

Utifrån motiveringen att utegymmet bör ha en buffertzoon till omkringliggande bostäder samt vara beläget i anlutning till motionsspår, finns möjlighet att placera utegymmet i utkanten av det särskilt utsatta området. Genom att placera ett tillägg mellan två områden kan dessa knytas samman. Trapp (2021) påpekar att ett attraktivt tillägg har möjlighet att ge en hög social blandning av människor, vilket kan ge integrationsfrämjande effekter.

6.3. Utformning av utegym med trygghet och brottsprevention i fokus

Utegyms utformning har betydelse för hur trygghetsskapande och brottsförebyggande resultatet blir. Målet med utformningen är enligt CPTED och ”Eyes on the street” att skapa aktivitet och attrahera en bred användargrupp. Det skapas genom att utformningen bidrar till en plats som upplevs trygg att använda, utifrån utegyms utrustning och tillägg.

6.3.1. Utegyms storlek och utrustning

Lennartsson (2021) beskriver en trend av att skapa väl tilltagna utegym som utöver utrymmet för träning även skapar möjlighet för flera användare att bruka platsen samtidigt. Att olika användare ska kunna samsas om ytan är avgörande för att flera ögon ska kunna övervaka platsen, vilket ökar chansen för att någon av användarna kan agera kapabel väktare. Detta gör att en väl tilltagen yta för utegymmet kan vara avgörande för om det kan blanda människor, det behövs tillräckligt med utrymme för att användare inte ska känna att de behöver interagera med varandra. Lennartsson (2021) menar att det viktigaste för att skapa ett attraktivt utegym är en variation av utrustning och rekommenderar sex till sju olika utrustningstyper med varierande svårighetsgrad och vikt. För att ytterligare bredda målgruppen kan utrustning som kan användas av barn vara ett komplement, om utegymmet inte placeras intill en lekplats. Trots att utrustningen inte får rikta sig till barn menar Lennartsson (2021) att både hinderbanor och stubbar är utrustning som barn kan använda, vilket gör att föräldrar kan nyttja utegymmet och ha sina barn med sig. Gunér (2021) ifrågasätter hur mycket människor som ett utegym faktiskt drar till sig och menar att tillägget behöver vara något utöver det vanliga för att attrahera stora flöden. Lennartsson (2021) bekräftar detta genom att beskriva hur lekplatsen i Lina Sandells park lockar användare även utanför Gottsunda, eftersom lekplatsen

är just något utöver det vanliga. Ett utegym som utformas med syfte att skapa stora flöden och attrahera en bred användargrupp kan därför behöva utformas häftigare än övriga utegym i Uppsala.

I kommunens utegym är all utrustning fast, men Lennartsson (2021) ger exempel från andra typer av platser där lösa föremål placerats ut. Genom att placera ut sådana föremål som kan användas för att underhålla platsen, såsom snöskyfflar, kan användarna inkluderas i förvaltningen. Att låta användare skotta platsen fri från snö kan öka känslan för ansvar till platsen och därigenom skapa territorialitet. Om platsen skottas kontinuerligt vid behov och ser omhändertagen ut, gynnas platsens image. Risken är att lösa föremål stökar ned, förstörs eller stjäls (Lennartsson 2021), vilket istället kan påverka platsens image negativt. Att tillhandahålla halvt lösa föremål, som kedjas fast, kan också påverka platsens image och territorialitet negativt i och med avsaknad av tillit till utegymmets användare.

För att skapa en utemiljö som upplevs trygg menar Boverket (2010) att omgivningen bör vara överblickbar. Detta kan betyda att utegymmets utrustning inte ska bestå av väggar utan snarare av ribbor och stänger som ger möjlighet till fri sikt åt alla håll. Utrustningen bör dessutom vara vänd åt ett håll som gör att användaren har ryggen fri. Omgivande vegetation bör vara rensad från sly och täta buskage, dels för genomsiktlighet men även för att platsen ska upplevas välskött, vilket stärker dess image. I enlighet med Gunérs (2021) beskrivning av hur rivningen av en visuell barriär intill Bandstolsvägens entré skapade förutsättningar för en ökad upplevd trygghet på platsen, stärks Boverkets (2010) argument för öppenhet och överblickbarhet. Jacobs (1961) betonar vikten av hur långt det övervakande ögat når, vilket en öppen miljö skapar goda förutsättningar för.

6.3.2. Val av material

Materialval till utrustningen har betydelse för vad utegymmet ger för intryck och vilka som använder sig av platsen. Genom val av material och färg kan platsen bli estetiskt tilltalande och vara en attraktiv vy, något som Jacobs (1961) menar är av vikt för att människor ska vilja se platsen, vilket skapar möjlighet för övervakning. Lennartsson (2021) framhåller att olika material tilltalar olika målgrupper. Målet med utformningen är att skapa en bredd i målgruppen, men även spegla vad invånarna i området önskar. Enligt Lennartsson (2021) görs materialval främst utifrån medborgardialogen, vilket stärker materialets betydelse kopplat till territorialitet. Om invånarna har varit med och valt utrustningen till utegymmet och resultatet blir utifrån deras önskemål, ökar möjligheten för att de känner ett större ansvar för platsen.

Både Lennartsson (2021) och Trapp (2021) lyfter klottersanering som en viktig aspekt för att stärka platsens image, men menar att det inte finns ett speciellt

material som är lättare att klottersanera. Däremot finns möjlighet att genom val av utrustning begränsa ytan som kan klottras på genom att undvika väggar. För att förebygga skadegörelse menar Lennartsson (2021) att det går att välja material som är svårare att exempelvis tända eld på. Däremot menar hon att kommunen ser medborgardialogen som viktigare. Utifrån en ökad känsla av ansvar för en plats kan resultatet bli att den tas bättre om hand av dess användare. Därmed kan image födas ur territorialitet.

6.3.3. Kompletterande tillägg till utegymmet

Utformningen tar avstamp i trygghetsaspekten där belysning utgör en avgörande faktor (Ceccato 2019). Hela utegymmet bör vara belyst för att platsen ska kunna övervakas och skapa trygghet för användaren. För att omgivande bostadshus ska kunna verka som en del av den naturliga övervakningen behöver risken för ljusföroreningar i bostäderna vara minimala för att inte de boende ska välja att dra för sina gardiner (Jacobs 1961). Genom att anpassa och dämpa ljusstyrkan under kvällen minskar kontrasten till det omgivande mörkret, samtidigt som det signalerar att platsen ska användas mindre intensivt kvällstid. Det kan i sin tur bidra till minskad risk för häng och eventuell skadegörelse på platsen (Lennartsson 2021).

Att använda staket och ha möjlighet att stänga och låsa platsen är enligt Brå (2020b) är en del av CPTED:s grundprinciper: tillträdeskontroll och försvårande av brottsgenförande. Genom detta kan utegymmet kontrolleras kvällstid för att förhindra häng och eventuell skadegörelse. Ett stängt gym är dock ett otillgängligt gym. Detta kan störa och delvis förhindra flöden genom och förbi platsen, vilket begränsar den naturliga övervakningen. Staket och hinder visar återigen på avsaknad av tillit till utegymmets användare och besökare, vilket kan skada platsens image.

Utplacering av sittplatser och bänkar med bord för att besökare ska kunna vila, amma eller umgås öppnar för att passerande kan stanna till vid platsen, trots att de inte använder utegymmet. Detta ger utrymme för fler övervakande ögon, men kan även riskera att utegymmet bjuder in till den typ av häng som leder till skadegörelse. Risken minskar med ett begränsat antal sittplatser med bord som är förankrade i marken och utspridda över utegymmets yta. Detta dels för att minska risken för skadegörelse vid häng, men även för att sittplatserna inte ska ta fokus från platsens huvudsyfte och funktion.

6.3.4. Vikten av förvaltning för platsens image

Ett utegym är ett tillägg och en del av utemiljön som behöver ses efter och förvaltas för att kunna uppfylla sitt syfte. Att utegymmet i den här undersökningen är avsett att verka som ett trygghetsskapande och brottsförebyggande tillägg kräver en väl

utformad skötselplan som bygger på samarbete. För att skötseln ska gynna platsens image krävs en aktiv förvaltning som är på plats för att åtgärda eventuella problem kort efter anmälan (Gunér 2021). Om platsens användare kan anmäla trasig utrustning eller nedskräpning via en felanmälningsapp (Trapp 2021) eller ett telefonnummer, och problemet åtgärdas kort därefter, byggs ett förtroende och samarbete upp. Detta kräver ett löpande samarbete mellan platsens ansvarige, användare och förvaltare. Det kan exempelvis genomföras genom trygghetsvandringar eller orsaksanalys (Gunér 2021). En omhändertagen plats kan i sin tur väcka territorialitet.

Som tidigare nämnts kan häng leda till konflikter och skadegörelse på platsen. Förvaltningen bör ta hänsyn till detta och undersöka varför det sker skadegörelse på platsen, för att sedan kunna åtgärda den specifika anledningen (Gunér 2021). Även här krävs samarbete mellan inblandade parter för att uppmärksamma, lokalisera och lösa problemet. För att åtgärda grunden till problemet bör skötselplanen därför innefatta orsaksanalys vid upprepad skadegörelse, nedskräpning, klotter eller otrygghet på platsen.

7. Diskussion

Under kommande avsnitt diskuteras den offentliga miljöns utformning och dess betydelse för ett särskilt utsatt områdes utveckling. Diskussionen behandlar analys av resultat för att sedan tolka arbetet ur ett större perspektiv. Avslutningsvis förs en kritisk diskussion om brottsförebyggande arbete genom situationell prevention, huruvida teorierna tillgodoser sociala aspekter och om valet av intervjupersoner påverkat resultatet.

7.1. Resultat: om samarbete, häng och att knyta samman områden

Genom analys av resultat är det tydligt att samarbete och god kommunikation mellan relevanta aktörer är av stor vikt. Med relevanta aktörer menar vi planerare som utvecklar platsen, förvaltare som ser efter platsen, människorna som nyttjar platsen samt polis som kan ingripa och skydda platsen när det behövs. Tillsammans kan olika bidrag av kunskap och kompetens användas för att planera för platser och tillägg som verkar trygghetskapande och brottsförebyggande. Samarbetets betydelse för platsen är ett av de främsta resultaten från vår undersökning. En aspekt som inte har behandlats är hur samarbetet går till i praktiken och vilka aktörer som har möjlighet att samarbeta med varandra. Däremot framkom goda exempel på genomförda samarbeten i intervjustudien. Vid formulering av skötselplan kan orsaksanalys, till exempel vid upprepad skadegörelse, samt återkommande trygghetsvandringar inkluderas för att öka möjligheten att stärka platsens image. Det kan leda till att åtgärder genomförs med långsiktigt fokus som ger invånarna bekräftelse på att deras område är viktigt och väl omhändertaget. Resultatet framhåller även inkluderandet av fysiska trygghetsåtgärder som viktigt för att utforma platser med ökad trygghet, såsom god belysning och översiktlighet.

Genom intervju med Gunér (2021) problematiseras den typ av häng som ofta leder till skadegörelse. Problem uppstår när sådant häng sker på platser avsedda för annan aktivitet, vilket kan hindra andra användare från att nyttja platsens funktion. Att fel platser nyttjas för häng kan vara ett resultat av att det finns för få platser för umgänge. Ett sätt att undvika att den situationen uppstår är att i planeringsskedet

rikta sig till målgruppen bakom behovet av häng och utforma platser avsedda för sociala sammankomster. Lynch och Carr (1979 se Carmona et. al. 2010) understryker vikten av att skilja på *skadligt* och *icke skadligt* beteende, vilket kan appliceras vid utformning och reglering av miljöer som ska främja ett visst häng men inte ett annat. Det innebär att skilja på skadligt och icke skadligt häng, med syfte att kontrollera det ena utan att begränsa det andra: att tillåta häng till den grad att platsen fortfarande är trygg och oskadd. Detta för att undvika exkludering som gör miljön otillgänglig, segregerar olika grupper och skadar den offentliga miljön genom att göra den mindre attraktiv (Carmona et. al. 2010).

Även ett litet tillägg i staden kan bli en viktig offentlig samlingsplats och öppna för integrering mellan olika områden. Matsuoka och Kaplan (2008) bekräftar vikten av mötesplatser där unga och personer med olika etnisk bakgrund kan mötas i den offentliga miljön. De menar även att offentliga samlingsplatser kan stärka en plats' identitet, vilket i sin tur kan påverka känslan för territorialitet. De identifierar dessutom behovet av inkludering och deltagande vid planering och platsutveckling, och menar att det kan resultera i utformning med respekt för lokal kultur, religion och historia. Platsen uppfyller då invånarnas behov av identitet, tillhörighet och gemenskap i ett område. Detta bekräftar en del av vårt resultat, att inkludering av invånare i planeringsprocessen är nödvändigt för att tillägget ska ge trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter. Eftersom intervjufrågorna är baserade på teorierna CPTED och "Eyes on the street" är det möjligt att genom analys av resultat se att intervjupersonerna bekräftar teorierna. Det finns kopplingar mellan deras arbetssätt och de utgångspunkter som teorierna bygger på, vilket ger teorierna en verklighetsförankring. En del av resultatet visar däremot att det behövs ett väl förankrat samarbete mellan aktörer för att främja trygghetsskapande och brottsförebyggande egenskaper. Detta framhålls inte som en avgörande faktor inom CPTED, vilket visar på brister inom teorin.

7.2. Brottsförebyggande tillägg ur ett större perspektiv

Arbetet utgår ifrån ett tillägg i form av ett utegym, men avser att visa vilka generella aspekter som är nödvändiga att ta hänsyn till vid utformning av ett litet tillägg som ska bidra till att öka tryggheten i ett särskilt utsatt område. Genomgående under intervjustudien står utegymmet i fokus, men resultatet går att applicera generellt på både småskalig och mer övergripande planering. Återkommande genom studien och analysen diskuteras tilläggets utformning och placering kopplat till dess sammanhang. Var tillägget placeras i relation till annan aktivitet och hur det utformas i relation till hur området ser ut, kommer att vara avgörande för vilka effekter tillägget genererar. Stadsplanering behöver ske ur ett helhetsperspektiv där det lilla tillägget kan bli ett komplement till dess omgivning. För att nå UNDP:s

(2021) globala hållbarhetsmål kopplat till hållbara städer behöver den offentliga utemiljön vara inkluderande och säker. Idag finns brister i utemiljön som främjar brottslighet och därmed gör dessa miljöer otrygga och ibland osäkra att vistas i. Detta problem är överrepresenterat i särskilt utsatta områden, vilket bidrar till att det polisiära arbetet försvåras. Genom denna uppsats visar vi hur detta kan förebyggas genom medveten fysisk planering, kunskapsbaserat arbete och samarbete mellan olika aktörer, samt hur platsutveckling kan planeras utifrån brottsförebyggande och trygghetsskapande teorier.

7.3. Metodkritik

Carmona et. al. (2010) beskriver en ständig diskussion om vilken inriktning inom det brottsförebyggande arbetet som är mest effektiv, och menar att dispositionell prevention är överlägsen i teorin. Situationell prevention motiveras istället i och med att den fysiska miljön anses mer stabil och förutsägbar än människor. I den här uppsatsen utgår vi endast från situationellt brottsförebyggande arbete och behandlar därför inte den sociala aspekten. Vi förhåller oss dock kritiskt till att det brottsförebyggande arbetet ska utgå från den ena och utesluta den andra preventionen. Hur väl utformad den offentliga miljön än kan vara, är det trots allt människor som begår brott i den. Roten till brottslighet ligger inte i fysisk planering och för att lösa problemet krävs ett brottsförebyggande gediget arbete med en fot i vardera preventionen.

Antalet intervjuer och dess omfattning begränsades efter tidsramarna för arbetet. De tre intervjupersonerna valdes utifrån deras profession och erfarenheter av att arbeta utifrån olika perspektiv inom området Gottsunda/Valsätra. Genom intervjuerna framkom att samtliga endast hade en yrkesmässig relation till området. Två av intervjupersonerna är idag anställda av Uppsala kommun och ställde upp som talespersoner för hur kommunen jobbar med planering av utegym och utveckling i Gottsunda/Valsätra. Intervjuerna om planering utgår därmed ifrån samma perspektiv, med begränsad lokalkännedom. Valet av intervjupersoner och omfattningen av intervjuerna kan ha haft stor inverkan på resultatet. Utöver en medborgardialog kräver undersökningen även platsbesök med observation för att kunna ge tydligare svar på vilken placering som tjänar rätt syfte.

CPTED är en teori som utgår ifrån att platsens fysiska utformning möjliggör utförandet av brott och att förändringar kan bidra till att minska risken för att brott utförs där. Utifrån ett tillägg i form av ett utegym har främst grundprinciperna territorialitet, övervakning, image och aktivitetsstöd varit aktuella. Vad de grundprinciperna har gemensamt jämfört med de övriga två (tillträdeskontroll och försvårande av brottsgenomförande) är att de ger tilltro till att invånarna är en del

av brottspreventionen och att de inkluderas i ansvaret. Detta synliggör motsägelser mellan grundprinciperna. Genom att förstärka grundprinciperna tillträdeskontroll och försvårande av brottsgenomförande finns risk att de övriga principerna förlorar utrymme för sina brottsförebyggande effekter. En vanlig kritik mot CPTED är att teorin inte behandlar det sociala perspektivet och Lim et. al. (2020) menar att det först är i andra generationens CPTED som den sociala hållbarheten får en roll i det brottsförebyggande arbetet. Däremot vill vi hävda att genom att använda CPTED som utgångspunkt finns möjlighet att applicera en social dimension kopplad till territorialitet, informell övervakning, image och aktivitetsstöd. Jacobs' (1961) teori "Eyes on the street" styrker vårt resonemang då teorin har grund i social hållbarhet och enligt grundprinciperna skapar informell övervakning och aktivitetsstöd. Dessutom finns det en social dimension i vilka typer av information som behövs för ett lyckat resultat med grundprinciperna, där både demografisk information och information från invånare genom medborgardialog är omnämnda (Crowe & Fennelly 2013). I andra generationens CPTED finns den sociala hållbarheten presenterad i grannskap, gemenskap och samverkan vilket tyder på att det finns en självkritik inom forskningsområdet och en vilja att utveckla modellen.

Jacobs' (1961) idéer om "Eyes on the street" utformades i USA år 1961, influerade av det sammanhang Jacobs levde och verkade i. Det här arbetet utgår delvis från dessa 60 år gamla idéer, och det är därmed relevant att ifrågasätta om denna teori är aktuell och applicerbar för det särskilt utsatta området Gottsunda/Valsätra. I ett område som upplevs otryggt kan frånvaron av användare i den offentliga miljön leda till ytterligare frånvaro av kontroll i området (Jacobs 1961). Teorin som bygger på närvaro av naturlig övervakning blir bristfällig när den appliceras på ett särskilt utsatt område med utbredd otrygghet och obenägenhet att delta i rättsprocesser. Utöver oviljan att vittna kan rädslan för att råka bevittna brott leda till en ökad frånvaro i den offentliga miljön och därmed minska den naturliga övervakningen. Det leder till vidare frågor om vem eller vilka som utgör den naturliga övervakningen och om benägenheten att agera kapabel väktare varierar mellan olika åldersgrupper, socioekonomiska grupper och kön. Olika grupper av människor ser och värderar olika, och vidden av en tillåtande inställning kan variera grupper emellan. För att kunna utgå från teorin måste det finnas bättre kännedom om vem och vilka som kan räknas till Jacobs' (1961) teori om "Eyes on the street".

8. Slutsatser

Utifrån analys och diskussion kan vi konstatera att de viktigaste aspekterna kring utformning och placering av ett utegym i Gottsunda/Valsätra, kan generera brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter. En slutsats från analysen visar att val av placering och utformning främst bör utgå från dialog med områdets invånare. Genom dialog finns största möjligheten att uppnå CPTED:s grundprincip territorialitet och därmed hur hög benägenheten blir att känna stolthet och ansvar för platsen, något som därigenom stärker platsens image. Placering av utegymmet är däremot avgörande för grundprinciperna övervakning och aktivitetsstöd, vilka även är de två aspekter som Jacobs (1961) anser är viktigast. Placeras tillägget strategiskt för att knyta samman områden och attrahera olika typer av ögon ökar chansen att dessa ögon tillhör en kapabel väktare. Utformningen kan utifrån Lennartssons (2021) motivering, att höga flöden kan skapas genom att utformningen är häftig och inte finns någon annanstans, göra att det lockas invånare från omkringliggande områden. Dessutom blir det en plats som boende och förbipasserande vill se på. Därmed kan även utformningen påverka hur stora flöden av kapabla väktare som kan komma att använda och passera platsen, samt hur stor hela den naturliga övervakningen blir.

En slutsats som framkom genom intervjustudien var att planering och genomförande av förvaltning spelar in när det gäller hur trygghetsskapande tillägget blir. Genom god förvaltning finns störst möjlighet att uppnå CPTED:s grundprincip image och även stärka Jacobs' (1961) argument att boende och förbipasserande vill ha något fint att se på. Vi belyser även hur samarbete mellan aktörer blir avgörande för förutsättningarna för en god förvaltning och att förvaltningen börjar redan i formuleringen av skötselplanen. Yrkesverksamma inom planering, förvaltning och polismyndigheten har olika erfarenheter av platsutveckling, skötsel och brottsförebyggande arbete. En öppen dialog och kommunikation kan gynna territorialitet, image och därmed trygghet.

Det finns en social problematik bakom utvecklingen av särskilt utsatta områden, vilket vi inte utvecklar inom ramen för den här uppsatsen. En stor del av problematiken som hör till dessa områden utspelar sig dock i den offentliga miljön, vilket skapar otrygga utomhusmiljöer. Vid diskussion kring brottsprevention är den sociala aspekten viktig. Genom att komplettera den situationella preventionen med

den dispositionella finns möjlighet för social utveckling kopplat till den fysiska miljön. En kompletterande teori kring social hållbarhet genom fysisk design hade kunnat vara ett gott komplement till uppsatsen. Eftersom de tre valda intervjupersonerna endast har professionell koppling till Gottsunda/Valsätra finns brister i deras sociala porträttering av platsen. För vidare studier kring ämnet bör sociala frågor fördjupas. För att få ökad lokalkännedom och större förståelse för Gottsunda/Valsätra som område att bo och vistas i, krävs en intervju- eller enkätstudie med områdets invånare.

Utifrån situationell prevention kan vi konstatera att det brottsförebyggande arbetet är starkt kopplat till den fysiska miljön. och att det behöver ske insatser på olika skalnivå, vilket bekräftas genomgående i intervjustudien. Att utforma mindre tillägg med brottsförebyggande och trygghetsskapande egenskaper är ett gott komplement till det storskaliga arbetet, men det krävs en medveten övergripande planering för att uppnå betydande effekt. Ett tillägg, stort eller litet, kan inte genom dess placering och utformning ge önskade effekter, utan hänsyn till sitt sammanhang. Helheten är viktig och ett litet tillägg kan bidra till helheten, men inte ensamt motverka brottslighet och skapa trygghet. Det här arbetet visar att det genom små tillägg i den offentliga utemiljön går att bidra till den storskaliga situationella preventionen. Genom samarbete och medvetenhet i planering och dialog finns möjlighet att både placering och utformning av ett tillägg kan ge brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter.

Referenser

- Boverket (2019). *Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/metoder/fysiska-atgarder/cpted/>
[2021-02-03]
- Boverket (2010). *Plats för trygghet - Inspiration för stadsutveckling*. [Broschyr].
Karlskrona: Boverket.
https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf [2021-02-03]
- Brottsförebyggande rådet (2010). *Platsens betydelse för polisarbete*. (Rapport 2010:11). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2020a). *Gör en orsaksanalys*. <https://www.bra.se/forebyggabrott/samverkan/gemensamma-forberedelser/gor-en-orsaksanalys.html>
[2021-03-05]
- Brå (2020b). *Situationell prevention*. <https://www.bra.se/forebyggabrott/forebyggande-metoder/situationell-prevention.html> [2021-01-29]
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public places - urban spaces the dimensions of urban design*. 2 uppl., Amsterdam: Elsevier/Architectural Press.
- Ceccato, V. (2019). *Trygg stadsmiljö: Teori och praktik för brottsförebyggande & trygghetsskapande åtgärder*. Stockholm: Institutionen för samhällsplanering och miljö, Kungliga Tekniska Högskolan.
- Chainey, S. & Ratcliffe, J. (2005). *GIS and Crime Mapping*. Wiley.
- Cohen, L.E. & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American sociological review*. 44(4), 588–608. <https://doi.org/10.2307/2094589>
- Crowe, T.D. & Fennelly, L.J. (2013). *Crime prevention through environmental design*. 3 uppl. Amsterdam: Elsevier.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. London: Pimlico.
- Lim, S.B., Yong, C.K., Malek, J.A., Fuad, M.J.M., Awang, A.H. & Tahir, Z. (2020). Effectiveness of Fear and Crime Prevention Strategy for Sustainability of Safe City. *Sustainability (Basel, Switzerland)*. 12(10593), 10593– MDPI AG. <https://doi.org/10.3390/su122410593>
- Matsuoka, R.H., Kaplan, R. (2008). People needs in the urban landscape: Analysis of Landscape And Urban Planning contributions. *Landscape and Urban Planning*. 84(1), 7-19.

- Nationella operativa avdelningen (2017). *Utsatta områden - Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. Stockholm: Nationella operativa avdelningen.
- UNDP (2021). Goal 11: *Sustainable cities and communities*.
<https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-11-sustainable-cities-and-communities.html> [2021-03-05]
- Uppsala kommun (2017). *Dialog om Lina Sandells park*.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/dialoger/dialog-om-lina-sandells-park/> [2021-02-05]
- Uppsala kommun (2019a). *Gottsunda hjärtat i södra Uppsala*. [Nyhetsbrev].
 Uppsala: Uppsala kommun.
<https://bygg.uppsala.se/contentassets/a88123a480894fee98c6306fcc9b438a/nyhetsbrev-gottsunda-och-valsatra-april-webb-2019.pdf> [2021-01-29]
- Uppsala kommun (2019b). *Gottsundaområdet Planprogram*. [Planprogram].
 Uppsala: Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/9f62a66e449042ae81ba39f9578d11d9/planprogram-for-gottsundaområdet.pdf> [2021-01-22]
- Uppsala kommun (2020a). *Handlingsplan Gottsunda/Valsätra*. [Handlingsplan].
 Uppsala: Uppsala kommun.
<https://www.uppsala.se/contentassets/0649f92fe31b4b6b9814cdcf24bc41cb/6-4-information-om-handlingsplan-gottsunda-valsatra.pdf> [2021-01-22]
- Uppsala kommun (2020b). *Medborgarlofte 2019–2020*.
<https://www.uppsala.se/contentassets/0a75e8c6160e43a48ff2fe6679fad711/medborgarlofte-for-gottsunda-valsatra-2019-2020.pdf> [2021-02-03]
- Uppsala kommun (u.å.a). *Uppsala kommuns inriktningsmål*.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/kommunens-mal-och-budget/mal-och-budget/inriktningsmal/> [2021-02-03]
- Uppsala kommun (u.å.b). *Nära till trygghet, nära till inspiration*.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/kommunens-mal-och-budget/mal-och-budget/inriktningsmal/2.- uppsala-ska-vara-tryggt-och-attraktivt-att-leva-verka-och-vistas-i/> [2021-02-03]

Opublicerade källor:

- Gunér, M. (2021). Gruppchef Polisen. [Intervju 2021-02-18].
- Lennartsson, A. (2021). Landskapsarkitekt Uppsala kommun. [Intervju 2021-02-12].
- Trapp, Ö. (2021). Projektledare Uppsala kommun. [Intervju 2021-02-17].

Kartmaterial:

- Lantmäteriet (u.å). *Uppsala, Gottsunda/Valsätra. SWEREF 99 TM, RH 2000*.
 Ortofotografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2021-03-19]

Tack!

Tack till Anna Lennartsson, Martin Gunér och Örjan Trapp för er tid och för att ni delat med er av er kunskap inom ämnet.

Tack till Inga Hedberg, Leo Sieradzki, Niklas Hjertén och Per Hedberg för att ni tog er tid att korrekturläsa och ge era synpunkter på innehållet.

Tack till vår handledningsgrupp och handledare Anna Persson, för stöd genom arbetet.

Bilaga 1

Presentation av frågor som intervjuer utgick från, med specifika frågor för varje intervjuperson. Frågorna fokuserar på CPTED, flöden, naturlig övervakning och kopplingen till Gottsunda/Valsätra.

Martin Gunér, Polisen

Fysisk planering:

- Vad är din syn på att arbeta med den fysiska miljön som ett brottsförebyggande element?
- Sker utredning om den fysiska miljös betydelse/inverkan, efter att brott har skett på en viss plats?
- Hur ser en trygg plats ut? Hur ser en otrygg plats ut?
- Finns det samband mellan den fysiska miljön och en trygg plats? Eller tvärtom, samband mellan en otrygg plats och den fysiska miljön?

Gottsunda och Valsätra:

- I Gottsunda och Valsätra - Har du sett effekt av förändring i den fysiska miljön kopplat till trygghetsskapande och brottsförebyggande? Synpunkter på dessa redan gjorda åtgärder?
- Har du erfarenhet av Lina Sandells park innan upprustningen? Hur skillnaden blev efter upprustningen? Kopplat till brottsintensitet och trygghet.

CPTED och hot spots:

- Hot spots: Har ni erfarenhet av att jobba riktat mot hot spots? Tankar kring att genom fysisk planering placera in en "trygg aktivitet" på en "otrygg plats"?
- Vilka platser klassar ni inom Polisen som hot spots i Gottsunda/Valsätra? Utifrån medborgardialoger och era bedömningar. Markera i karta.

- Omfördelningseffekter: teorier om att brottsligheten flyttar runt hörnet. Tankar kring detta kopplat till Gottsunda/Valsätra?
- Hur resonerar du kring upplevd otrygghet/säkerhet kontra verklig säkerhet? (Otrygghet kontra hur sannolikt det är att brott begås). Var kommer otryggheten ifrån, som inte är kopplad till osäkerhet?
- Känner du till CPTED? Hur arbetar ni med innehållet?
- Finns samarbeten mellan Polisen och kommunen inom planering och förvaltning av den fysiska miljön i Gottsunda/Valsätra? Hur fungerar det samarbetet? Sker det uppföljning om resultatet av samarbetet?

Placering av ett utegym:

- Otrygga/trygga platser, osäkra/säkra platser: var krävs mer/mindre övervakning? Vilken typ av offentlig miljö (gator/parker/centrum) anses trygg/säker av er och boende?
- Markera ut betydande flöden i karta.
- Placering enligt hot spots? Resonemang kring det, dvs. hur tror du det fungerar i Gottsunda och Valsätra i praktiken? Vad händer med en hot spot om en aktivitet såsom ett utegym placeras där? "Trygga aktiviteter på otrygga platser för att skapa uppfattningen om en trygg plats" - Kan det riskera att hot spoten förflyttas, eller att utegymmet blir en del av hot spoten och därmed upplevs otrygg?
- Vad är viktigt att tänka på vid placering, enligt dig?

Örjan Trapp, Uppsala kommun

Inledning:

- Kan du presentera dig själv och din titel/roll på Uppsala kommun?
- Tidigare erfarenheter av arbete i Gottsunda/Valsätra? Vilken roll har du haft då?

Fysisk planering i Gottsunda och Valsätra:

- Har ni några riktlinjer för fysisk planering i Gottsunda och Valsätra?
- Hur jobbar ni med demografisk information för att förstå målgruppen för den fysiska planeringen samt vilka offentliga ytor de använder och behöver?
- Finns återkommande önskemål och åsikter i utförda medborgardialoger? Finns det något specifikt för Gottsunda/Valsätra?

- Jobbar ni målgruppsinriktat vid fysisk planering? På vilket sätt?
- Vad är “en trygg plats” i din mening? I offentlig miljö.
- Hur angriper ni problem med otrygghet och osäkerhet genom fysisk planering? Hur jobbar ni trygghetsskapande och brottsförebyggande, i och med klassificeringen av Gottsunda/Valsätra som särskilt utsatt område?

Placering:

- Hur planläggs placeringen av olika aktiviteter och tillägg? Strategiskt eller där det finns plats? Anses placeringen av särskild vikt i ett särskilt utsatt område? På vilket sätt?
- Arbetar ni med flöden och aktivering av stadsdelar/bostadsområden vid fysisk planering?
- Har ni erfarenhet av att jobba riktat mot hot spots? - att planera in “trygga aktiviteter” i “otrygga områden” för att skapa upplevelsen av att platsen är trygg.
- Vilka platser klassar ni i Uppsala kommun som hot spots i Gottsunda/Valsätra? Utifrån medborgardialoger och era bedömningar.
- Vad är viktigt att tänka på vid placering, enligt dig?

CPTED:

- Känner du till och arbetar ni med CPTED vid fysisk planering?
- Hur kan territorialitet skapas (ökad känsla av ansvar för en plats) genom fysisk planering?
- Hur kan en aktivitetsyta bidra med känsla av identitet och därmed ansvar för platsen? Har du sett exempel på det?
- Jobbar ni med territorialitet som ett trygghetsskapande verktyg? (Fokus på territorialitet genom planeringen i och med klassificeringen av Gottsunda/Valsätra som särskilt utsatt område?)
- Image syftar till medvetenheten om hur en plats sköts och därmed ger upplevelsen av ordning på platsen. Hur arbetar kommunen kring skötsel och förvaltning utifrån upplevelsen av ordning och trygghet? Jobbar ni särskilt med image i Gottsunda/Valsätra, i och med klassificeringen av särskilt utsatt område? Dvs. jobbar ni med innebörden av “image” som ett trygghetsskapande verktyg?

Samarbete med Polis:

- Finns samarbeten mellan er på Planering och Polisen? Eller andra aktörer?
- Hur fungerar samarbetet med polis inom området i praktiken? Vad innebär det?
- Sker det uppföljning om resultatet av samarbetet?
- Sker utredning om den fysiska miljöns betydelse, efter att brott har skett på en viss plats?

Avslutande:

- Redan gjorda trygghetsskapande åtgärder genom fysisk planering? Har ni sett effekt av förändring i den fysiska miljön kopplat till trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter? Antingen från Gottsunda och Valsätra eller andra goda exempel.
- Vad kan ni se för effekter av upprustningen av Lina Sandells park i Gottsunda? Har det fungerat som tänkt? Bidrar parken till rörelse i området?
- Hur skulle du beskriva området innan upprustningen, kopplat till trygghet?
- Framtiden för Gottsunda/Valsätra: trygghetsskapande och brottsförebyggande förändringar? Exempel på det? Förhoppningar och förväntade resultat?

Anna Lennartsson, Uppsala kommun

Allmänt om kommunens utegym, planering och uppföljning:

- Utegyms roll och syfte: Hur jobbar kommunen med utegym - när, var och varför anläggs utegym?
- Sker det någon uppföljning av anläggningarna? Hur tas de emot och hur används de, av vem och vilka?
- Vad kan ni se för effekter i områden där utegym placerats? Positiva och negativa.
- Uppfyller effekterna och användning av gymmen syftet med anläggningen?
- Bidrar utegymmen till ökad rörelse och aktivitet i området?

Placering och utformning:

- Hur planläggs placeringen av utegym? Hur kan ett utegym placeras för att bäst uppfylla mål och syfte med anläggningen? Finns det riktlinjer om optimal placering?

- Utifrån det vi läst om Uppsala kommuns placering av utegym handlar det främst om möjlig anslutning till motionsspår och utrymmen för annan typ av träning eller lek. Stämmer det eller finns det något annat som främst styr val av placering?
- Vilka egenskaper vid utformning av ett utegym är viktiga när de placeras i offentliga miljöer? På vilket sätt?
- Hur jobbar ni kring storlek på utegym? Hur stort behöver ett utegym vara för att en person ska våga gå dit fastän det redan är någon där?
- Jobbar ni målgruppsinriktat? Om ja, hur jobbar ni med det utifrån utformning och placering? Finns det någon specifik målgrupp som generellt använder utegymmen mer? Hur jobbar ni med för att inkludera olika målgrupper?
- Hur jobbar ni med att hjälpa användaren (genom t.ex. instruktioner och inspiration)?
- Vad är viktigt att tänka på vid placering, enligt dig?

Utegymsom ett trygghetsskapande och brottsförebyggande element:

- Har ni erfarenhet av att jobba riktat mot hot spots? Hur skulle ett utegym kunna fungera som ett trygghetsskapande element i en miljö som upplevs otrygg?
- Känner ni till och arbetar med CPTED (crime prevention through environmental design) vid fysisk planering?
- Vad tror ni att ett utegym kan ha för brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter enligt modellen? Har du några andra tankar om hur ett utegym kan ha trygghetsskapande effekter? Eller tror du tvärtom, att det inte har några?